

Van daar ook dat *sch* van *r* gevolgd *sk* luidt: *skreeuwen*, *skrapen*, en zelfs wanneer geene *r* volgt: *skijnen*, *skande*. Opmerking verdient het, dat bij het verzwijgen van *t* eene voorafgaande *w* tot *f* verhard wordt: hij *skreef* voor *schreeuwt*. Zelfs de zachtere tongletter *d* wordt achter *n* of *l* weggelaten: *zonnig*, *schullig*, voor *zondig*, *schuldig*.

Nog eene bijzonderheid is het uitlaten van den uitgang *en* in de onbepaalde wijs: b.v.

A je nie kan krij nie, dan moe je nie blij nie.

Als gij niet kunt krijgen, dan moet gij niet blijven.

Deze zijn hoofdtrekken der Kaapsche uitspraak; kleinere afwijkingen, enkele woorden betreffende, zullen in de *Proeve van Kaapsch taaleigen* beter hare plaats vinden. Wij kunnen van dit onderwerp niet afstappen, zonder te erkennen, dat de beschaafde klasse overal haar best doet om het kenmerkende der Kaapsche spraak af te leggen, en dat veel van de hierboven opgegeven voorbeelden in de platte taal der onbeschaafde klasse t' huis hooren. Wie de Kaapsche tongval verzaakt wordt gezegd *hoog* Hollandsch te spreken. Een Engelschman spreekt doorgaans plat Kaapsch.

¹ Tot inlichting voor den Nederlander zij gezegd, dat men aan de Kaap *stootsteenen* of *stootklippen* noemt, steenbrokken die nu eens boven de oppervlakte van den weg uitsteken, dan weder onder het losse zand verborgen liggen, zoo dat men er onvermijdelijk op stoot.

TWEDE HOOFDSTUK.

ALGEMEEN OVERZIGT DER REDEDEELEN.

Wat eene rede is.

63. Eene reeks van woorden in verstaanbaren zamenhang noemen wij eene rede.

Deelen en onderdeelen eener rede.

64. Gelijk een woord in lettergrepen, en elke lettergr. in klank- of schriftteeken en opgelost wordt, zoo laat zich ook eene rede in zinsneden en elke zinsnede in woorden oplossen: “*De wereld gaat voorbij met hare begeerlijkheden, maar die den wil Gods doet leeft in eeuwigheid.*” De tweede zinsnede dezer rede begint bij *maar*.

Belangrijkheid van de kennis der rededeelen.

65. Gelijk de juiste uitspraak van een woord afhangt

van onze kennis aan de klanken, die ons door de letters als bestanddeelen van dat woord worden afgebeeld; zoo hangt ook de juiste opvatting van den zin eener rede, van de begrippen af, die wij ons van de woorden als bestanddeelen dier rede gevormd hebben. Is dit zoo, dan berust onze geheele verstandsontwikkeling, voor zoo ver zij van de mededeeling, hetzij mondeling of schriftelijk, van de gedachten van anderen afhangt, op eene juiste kennis der rededeelen; en derhalve is deze kennis allerbelangrijkst.

Verzuim hierin gepleegd.

66. Hoewel deze stelling niet betwist wordt, is de behandeling van dit onderwerp in de meeste spraakkunsten zeer gebrekkig, en de leerwijze op de scholen, die grootelijks van het ingevoerde leerboek afhangt, kan dus niet anders dan onvoldoende zijn. Van daar ook dat leerlingen jaren lang met het *analyseren*, of oplossen van volzinnen, geplaagd worden, en uiteindelijk, bij het verlaten van de school, in de kennis der rededeelen niet slechts weinig gevorderd zijn, maar ook een onoverkomelijken afkeer van de beschouwing van dergelijke onderwerpen hebben opgedaan. Groot is het nadeel hierdoor aan de verstandsontwikkeling toegebracht, en in geen opzigt is de behoefte aan eene degelyke hervorming van het taal-onderwijs dringender, dan met betrekking tot het *analyseren*.

Vereischten tot eene juiste kennis der rededeelen.

67. Hiertoe behooren van den kant des onderwijzers juiste bepalingen en gepaste benamingen; en van dien des leerlings eene gewone mate van schranderheid met oplettendheid gepaard. Zijn de bepalingen onjuist en de benamingen ongepast, dan zullen ook de schranderste leerlingen niet anders dan verwarde begrippen verkrijgen: staan daarentegen de vermogens van den leerling beneden het gewone peil van menschenverstand, of ontbreekt het aan de noodige oplettendheid, dan zal men ook met de beste leerwijze niet veel vorderen.

Wat rededeelen in het algemeen zijn.

68. Wanneer wij van *rededeelen* spreken, denken wij daarbij niet aan de deelen eener rede, voor zoo ver zij uit

onderwerp en *gezegde* bestaat (waarvan nader), maar aan de enkele woorden die in eene rede voorkomen.

Gewone benamingen der rededeelen.

69. De gewone benamingen der rededeelen naar hunne soorten zijn als volgt:

Zelfstandig naamwoord,
Bijvoegelijk naamwoord, (waartoe het deel-
woord behoort,)

Lidwoord,

Telwoord,

Werkwoord,

Bijwoord,

Voornaamwoord,

Voorzetsel,

Voegwoord.

Hierbij voegen sommigen het Tusschenwerpsel.

Gezag dezer benamingen.

70. Deze kunstww. hebben, door het langdurig gebruik van achtbare taalkenners, zeker gezag verkregen, en hoezeer wij bij eene nadere beschouwing aantoonen zullen, dat sommige daarvan onjuist zijn, willen we ons niet aanmatigen de tot dus ver gebruikelijke benamingen door andere van eigen vinding te verdringen. Wie als uitvinder eener kunst of wetenschap optreedt, is in de noodzakelijkheid, en heeft dus het regt om kunstww. te smeden; maar wie eene reeds lang beoefende kunst behandelt, kan wel voorstellen tot veranderingen doen, maar het betaamt hem in nederigheid af te wachten, of deskundigen er hun zegel aan hechten.

Zelfstandig naamwoord.

71. Een zelfstandig naamwoord is de naam van iets dat op zich zelve bestaat.

Het bestaan is tweederlei: een aanwezig zijn voor onze zinnen, een aanwezig zijn voor onze gedachten. Op de eerste wijze bestaat een huis, een bloem enz., op de tweede, deugd, eer, grootheid enz.

Al wat voor onze zinnen aanwezig is, bestaat ook voor onze gedachten, maar niet omgekeerd. Eene bloem kan ik mij denken, dat is voorstellen, al zie ik ze niet; wijsheid kan ik mij wel voorstellen, maar niet zien.

Op zich zelve bestaan is in deze bepaling het kenmerk van het zelfst. nmw. in onderscheiding van het bijv.

Twee hoofdsoorten van zelfst. naamwoorden.

72. Uit de tweederlei wijze van bestaan hiervoor aangetoond volgt dat men zelfst. nmww. naar hunne beteekenis in twee hoofdsoorten onderscheiden kan: *namen van dingen*, waaronder wij personen en zaken begrijpen zullen, en *namen van voorstellingen*.

Bijvoegelijk naamwoord.

73. Een bijvoegelijk nmw. is de naam eener eigenschap of omstandigheid, welke ik mij voorstel als in of aan eene zaak aanwezig—welke ik in gedachte als 't ware daarbij voeg. In *schoone bloem* heb ik dan twee nmww., het eerste bijv., het tweede zelfst.

Het deelwoord zal hierna afzonderlijk verklaard worden, dewijl de verklaring van het werkw. dient vooraf te gaan.

Lidwoord.

74. Een lidwoord is een woord dat een of meer voorwerpen van de klasse waartoe zij behooren afzondert, b. v. *Huis* is de naam van eene gansche klasse van voorwerpen; *een huis*, *het huis*, *de huizen* zonderen een of meer voorwerpen van die klasse af. De benaming *lidwoord* geeft niets van dien aard te kennen. Zou men niet beter afzonderingswoord zeggen?

Inderdaad wat beteekent de zamenstelling *lidwoord*? Is het een w. met een lid, gelijk *punthoed* een hoed met eene punt? of een w. van een lid, gelijk *roerpen*, de pen van een roer? Ik weet niet aan wiens taalkundig brein wij dat voortbrengsel te danken hebben, maar ik zou het gaarne aan den uitvinder terug geven. Ten Kate bediende zich reeds daarvan, schrijvende *ledewoordt*, schoon hij veelal *voorlid* zegt, dat zich ten minste als eene verstaanbare uitdrukking laat aanprijzen. Nog vroeger zeide men *ledeken*, hetgeen eene letterlijke vertaling van *articulus* is. Zoo heeft men dan uit het Latijn de benaming ontleend van iets dat in die taal niet bestaat. Want hetgeen wij lidw. noemen, hadden de Romeinen niet. Zoo lezen wij onder anderen in den Thesaurus van Faber dat Varro het pronomen demonstrativum *articulus* noemde. Het Grieksche w. waarvan dit eene letterlijke vertaling is, beteekent een gewricht, en overeenkomstig deze beteekenis werd het in de spraakk. gebezigd van woorden, die als gewrichten de leden eener rede aan elkander verbonden. Zie Aristotelis Poëtica, Cap. xx. Later is de beteekenis van het kunstw. anders gewijzigd.

Telwoord.

75. Het telwoord is de naam van een getal. Als zoodanig behoort het tot de nmww. en wel zóó dat de grondgetallen als zelfst.¹ en de telww. van orde, als bijv. zijn aan te merken. In *drie boonen*, *zes erwten*, zijn *drie*

en *zes* even goed zelfst. nmww. als de benamingen *mud*, *schepel* enz. in een *mud boonen*, een *schepel erwten*.

¹ En dat wel in twee beteekenissen: voor eerst, als namen der getalmerken: *Ik heb vijf voor drie aangezien*; ten tweede, als hoeveelheid: *Drie is minder dan vijf*.

Het werkwoord.

76. Een werkwoord is eene uitdrukking van het bestaan der dingen, of eene wijziging van dat bestaan.¹ Tot het eerste gebruiken wij *zyn* of *wezen*; tot het tweede, alle andere werkww. hoe ook genaamd. Het is dus niet een w. dat *werkt*, maar een w. dat *zegt*. Waarom zouden wij het dan niet liever *zegwoord* noemen?²

¹ Deze bepaling ontleenen wij gaarne uit Reyers Handleiding tot den Nederlandschen stijl, bl. 123. Dit werk, in de Nederlanden te wel bekend om nog aanbeveling te behoeven, prijzen wij bij deze gelegenheid onzen Kaapschen lezer nadrukkelijk aan. Het is, zoo als de titel verder luidt, eene *rolledige aanwijzing ter vervaardiging van schriftelijke opstellen, op de redeneerkunde gegrond*.

² Hen die nog bij de oudheid zweren, moet deze benaming voldoen, want het *ῥῆμα* van Aristoteles is letterlijk gezegde. Maar zij heeft eene betere aanbeveling: zij duidt de verrigting van dat rededeel aan, en is dus met de opgegeven bepaling van gelijken oorsprong. Men heeft in de benaming *werkwoord*, die streng genomen met *verbum activum* gelijkbeduidend is, de soort met het geslacht verward, en om zich daaruit te redden is men vervallen tot de gedrogtelijke benamingen: *bedrijvend* (d. i. werkend) *werkw.*, *lijdend werkw.* en *onzijdig werkw.* In alle wetenschappen is men niet dan langzaam van verwarring tot orde voortgegaan. Ongepaste benamingen, die men uit traagheid of schroomvalligheid bleef gebruiken nadat men er het gebrekkige van inzag, hebben dien gang voorzeker helpen vertragen, en nergens is de spreekwijs: *Wat doen namen tot zaken?* ongepaster dan in de wetenschappen.

Soortverdeeling der werkwoorden.

77. Het werkw. (zegwoord) is *bedrijvend* wanneer het eene handeling uitdrukt die op een voorwerp overgaat, en *beschrijvend* wanneer het eenen toestand uitdrukt, of eene handeling die zich bij het onderwerp bepaalt. Men heeft dus *bedrijvende* en *beschrijvende* werkww.¹ Eene derde soort behoeft men niet; want de zoogenaamde lijdende wkww. zijn niet anders dan het *beschrijvende worden*, nader door een deelw. bepaald. *Ik werd bemind* is even goed eene zamengestelde zeggings als *ik ben zwak*, *gij zijt groot* enz.

¹ Op deze benamingen valt aan te merken, dat de eerste, *bedrijvend werkw.*, ontleend is uit den zin des woords waaraan men de benaming toekent: b.v. *dragen* is *bedrijvend*, niet omdat het w. iets *bedrijft*, maar omdat de handeling *dragen* op een voorwerp overgaat. De tweede benaming *beschrijvend werkw.* is ontleend uit de verrigting van het w.; want *staan*, *zitten*, *loopen* enz. beschrijven werkelijk den toestand des onderwerps. Misschien ware het wenschelijk alle benamingen der rededeelen uit derzelver verrigtingen te ontle-

nen, of althans een algemeen beginsel voor die benamingen aan te nemen; maar wij twijfelen of dit wel doenlijk is, en gelooven dat men de regemaat ook wel al te ver trekken kan.

Deelwoord.

78. Het deelwoord is een w. dat iets van een wkw. en iets van het bijv. nmw. heeft, dat dus in de eigenschappen van beide deelt. Gelijk het eerste sluit het tijdsbepaling in; gelijk het laatste, wordt het bij het zelfst. gevoegd: “*t Kruipend rupsje, moé gekropen,*”—ziedaar een voorb. van het tegenwoordige en van het verleden deelw. Of wij ook een toekomstend deelw. hebben zal nader onderzocht worden.

Bijwoord.

79. Het bijwoord is een rededeel dat bij een wkw. gevoegd wordt om eenige omstandigheid van hetzelfde uit te drukken: *Gij komt laat, dat staat wel* enz. Soms tijds bepaalt het een bijv. nmw. of een ander bijw. *De lucht is matig koud.* - *Een Arabisch paard loopt ongelooflijk snel.*

Voornaamwoord.

80. Een voornaamwoord is een rededeel dat een nmw. vervangt, deszelfs plaats bekleedt.

Benaming en bepaling passen hier juist op elkander; maar, één van beide, de bepaling is onvolledig, of men heeft tot de voornww. rededeelen gebragt die er niet bij hooren. Toetsen wij tot staving van dit gezegde alle soorten van voornww., of die er voor doorgaan, aan de opgegeven bepaling.

Persoonlijk: *Zie daar uwe zuster, roep haar hier.*

Bezittelijk: *Ik ben Jozef: leeft mijn vader nog?*

Tot dus ver gaat het goed, want in het eerste voorb. kan men voor *haar* het woord *zuster*, en in het tweede voor *myn*, *Jozefs* plaatsen, zonder wartaal te spreken. Maar nu verder:

Betrekkelijk: *De wereld, welke wij bewonen, is door den God, dien wij vereeren, geschapen.* Dat is: Wij bewonen eene wereld; die wereld is door God geschapen; wij vereeren dien God. Wanneer wij een voorstel aldus ontleden, dan past het betrekkelijke voornw. ook nog onder de opgegeven bepaling. Maar bij de vragende en aanwijzende voornww. worden wij gestuit. Deze willen volstrekt niet voor plaatsvervangers doorgaan. Men beproeve het aan de volgende voorbb.: *Wat is de mensch?*

Wie heeft onze prediking geloofd? Welke zijn uwe pligten? Deze is mijn geliefde zoon. In deze wereld zijn wij vreemdelingen. Is dat uw huis?

Wat nu gedaan? Kunnen we aan onze bepaling niet een stukje aanlappen, zoodat er de vrag. en aanw. voornw. ook onder kunnen? Waartoe zouden wij dat doen? Wat is er bij gewonnen, dat men ongelijksoortige dingen onder éénen naam als 't ware insmokkelt?

Het bundeltje is nu losgemaakt, laten wij er uit wat er niet in hoort.—Ja maar dan krijgen wij meer rededeelen.—Toch niet; maar wij leeren ze beter onderscheiden. Noemen wij die ww. naar hunne verrigtingen, *vraagwoord* en *aanduidingswoord*.—Maar dan zal men *hoe, wanneer, waarom* onder de vraagww. gaan tellen, daar het toch bijww. zijn; en *hier, daar* en *ginder* *aanduidingsww.* noemen. Wat schaadt het, zoo ze al onder twee rubrieken voorkomen, mits zij er maar onder passen? Dat is bij alle verdeelingen het geval. Het ongelijksoortige, zoodra het daarvoor erkend is, onder éénen naam te begrijpen, is altijd ongepast; want namen zijn uitgedacht om in de taal te onderscheiden hetgeen in de wezentlijkeheid onderscheiden is.

Het Voorzetsel.

81. Het voorzetsel is een woord, dat de betrekking tusschen het wkw. en het zelfst. nmw. of deszelfs stedehouder, het voornw., aanduidt: *Voor mij ligt de stad, achter mij het gebergte; boven mijn hoofd staat de zilveren maan, die zich in de rivier spiegelt.*—Leest gij met of zonder eenen bril?

Somtijds wijst het de betrekking tusschen twee nmww. aan: *het huis op den hoek, het licht van de zon, de man met den stok.*

Deszelfs naam.

82. De naam voorzetsel is ontleend van de plaats die dit rededeel in de woordvoeging ten opzichte van het zelfst. nmw. of voornw. doorgaans bekleedt.

Voorzetsels moeten wel onderscheiden worden van *voorvoegsels* in afgeleide woorden, als *ver* en *ont* in *verwerpen, ontnemen* enz.

Voegwoord.

83. Het voegwoord is een woord, dat de deelen en de onderdeelen eener rede aaneenhecht en derzelver onderling verband aantoonst: *De wetgever en de regter zijn ver-*

schillende personen : de een toch maakt wetten, en de andere ziet toe dat zij niet straffeloos overtreden worden. Voegww. verbinden niet alleen enkele ww. en zinsneden, maar ook paragrafen. In het laatste geval zijn het ww. van overgang, die den loop onzer redenering aanwijzen.

Tusschenwerpsel.

84. Het tusschenwerpsel is een uitroep, waardoor geen duidelijk begrip, maar eene bloote gewaarwording te kennen gegeven wordt. Het staat buiten het verband der rede, en kan dus streng genomen niet voor een rede-deel doorgaan. Deszelfs aard wordt zeer juist door de benaming uitgedrukt. *Ach! hei! foei!* zijn tusschenwerpsels.

Overzicht der rededeelen volgens de voorgestelde veranderingen.

85. Uit het onderstaande overzicht kan blijken, dat wij slechts weinige veranderingen in de namen der rededeelen voor te stellen hebben. Over het meer of min doelmatige daarvan mag de bevoegde lezer zijn besluit opmaken. Wij zullen in dit werk de gebruikelijke benamingen blijven behouden, overeenkomstig hetgeen wij § 70 over het invoeren van nieuwe kuustww. gezegd hebben.

Zelfstandig naamwoord

Bijvoegelijk naamwoord

Afzonderingswoord (Lidwoord)

Telwoord

Zegwoord (werkw.) { *bedrijvend* (bedrijvend en lijdend)
 beschrijvend (onzijdig)

Deelwoord

Bijwoord

Voornaamwoord { persoonlijk
 bezittelijk
 betrekkelijk

Vraagwoord (vragend voornaamwoord)

Aanduidingswoord (aanwijzend voornaamwoord)

Voorzetsel

Voegwoord.

